

Definice regionální ekonomiky a regionální politiky, vymezení základních pojmů

3AM391 Regionální ekonomika v kultuře

Ing. Milan Lindner, Ph.D.

Katedra arts managementu, FPH VŠE v Praze

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Definice regionální ekonomiky a regionální politiky, vymezení základních pojmů

A. Vymezení základních pojmů

B. Regionální politika

C. Nástroje regionální politiky

Příloha: Region, vymezení regionu, typologie regionů

A. Vymezení základních pojmů

Základní pojmy

- A.1 Regionalismus, region, regionalizace
- A.2 Regionalistika (Regional Science)
- A.3 Regionální ekonomika, regionální ekonomie
- A.4 Regionální politika

A.1 Regionalismus, region, regionalizace

Regionalismus

Regionalismem se v užším pojetí rozumí soubor sdílených jevů, vztahů a procesů (např. územní zvláštnosti a charakteristiky, identifikace s určitým územím, regionální loajalita apod.) vázaných k určitému území, tzv. regionu.

Na rozdíl od kulturně a/nebo historicky založeného užšího chápání lze regionalismus vnímat i v širším slova smyslu, např. jako platformu pro regionální a místní úrovně správy a samosprávy. V tomto směru se rovněž hovoří o tzv. „top-down“ přístupu k regionalismu (vs. „bottom-up“ přístup popsany výše).

V mezním případě může regionalismus proltnout až do politické úrovně a vyvolávat někdy až separatistické tendence (Baskicko, Severní Irsko ad.).

A.1 Regionalismus, region, regionalizace

Region

- řada různých definic v závislosti na účelu jeho vymezení
- nejprve vymezován na bázi geografických charakteristik, teprve postupně se začalo hovořit i o regionech i v souvislosti se socio-ekonomickými, demografickými, kulturními a dalšími charakteristikami
- obecně vzato jde o územní komplex vznikající v důsledku určité regionální diference
- lze hovořit o různých druzích regionů: homogenní vs. heterogenní, v případě heterogenních pak o nodálních, spádových, uzlových, funkčních ad.
- významní autoři: J. H. von Thünen, A. Weber, W. Christaller, A. Lösch

A.1 Regionalismus, region, regionalizace

Regionalizace

Regionalizací rozumíme činnost směřující k vymezení konkrétních regionů pro konkrétní účely.

Významnou roli v této souvislosti hraje bezpochyby kartografie a výsledné znázornění vymezených regionů v mapě.

Klíčovou bází regionalizace je však určení konkrétních kritérií pro definici výsledných regionů a rovněž metod užitých při jejich vymezení.

Při vymezení regionů pak hrají zvláště významnou roli parametry jako např. požadované míry homogenity regionů ve sledovaných jevech, požadavky na vymezení a určení spádovosti v případě nodálních regionů apod.

A.2 Regionalistika

Regionalistika (regionální věda, Regional Science)

Regionalistika je považována za souborný obor, který se zabývá studiem prostoru, prostorových jevů, vztahů a procesů. Pro tyto účely pak sdružuje poznatky z celé řady různých vědních disciplín, zejména pak z geografie, sociologie či urbanismu, ale rovněž z ekonomie, demografie, kultury, environmentálních věd ad.

Regionální vědu začal ve svých dílech zmiňovat jako první v 50. letech 20. stol. Walter Isard, uvedenou problematikou se však zabývala i řada dalších vědců.

Klíčovým přínosem regionalistiky je pozornost věnovaná prostorové stránce řešených problémů; až do poloviny 20. stol. se význam prostoru coby faktoru ovlivňujícího ekonomické činnosti nezmiňoval, resp. nedoceňoval.

A.2 Regionalistika

Prostor, význam prostoru

S prostorem jsou spojeny nutně spojeny jak úvahy o vzdálenosti, tak i o územní diferenciaci, které následně mohou vést i k realizaci dalších efektů, jako jsou např. urbanizační či aglomerační úspory (z rozsahu) i vícenáklady (související zejména s přesycením prostoru).

Výše uvedené efekty se přitom projevují jak v ekonomických veličinách přímo vyčíslitelných v penězích, tak ale i nepřímo v podobě např. kvalitního životního prostředí, estetické kvality prostoru, prostupnosti a kontinuity území apod.

Mezi prostorem se přímo zabývající disciplíny přitom patří zejména prostorové (územní) plánování a urbanismus, které jsou z tohoto pohledu rovněž logickou a žádoucí součástí regionalistiky.

A.3 Regionální ekonomika, regionální ekonomie

Regionální ekonomika

Regionální ekonomikou se rozumí ekonomika konkrétního územního celku, ať již ve smyslu administrativně či jinak formálně vymezeného např. kraje či obce, tak i ve smyslu formálně i neformálně vymezeného regionu.

Regionální ekonomika je logickou součástí regionální ekonomiky vyšší úrovně, jakož i národní ekonomiky příslušného státu; na rozdíl od nich však dokáže přesněji kalkulovat s regionálními charakteristikami, regionální ekonomickou základnou a produkčními faktory v regionu, územní diferenciací (oproti ostatním regionům, popř. i v rámci regionu samotného), faktorem vzdálenosti apod.

Klíčovým předpokladem je přitom existence odpovídajících mechanismů sběru a vyhodnocování potřebných dat a informací.

A.3 Regionální ekonomika, regionální ekonomie

Regionální ekonomie

Regionální ekonomie se zabývá ekonomicky významnými územními vztahy a jevy v rámci území a mezi územími, které disponují vlastní regionální ekonomikou.

Současně se pak regionální ekonomie věnuje i problematice zavádění prostorových faktorů do obecných ekonomických teorií.

Na rozdíl od ekonomie (mikro- a makroekonomie) regionální ekonomie výrazně více akcentuje i poznatky z jiných vědních oborů, zejména pak ze sociologie, demografie, urbanismu a dalších.

A.4 Regionální politika

Regionální politika

Regionální politika je vnímána jako soubor principů, přístupů a následně i mechanismů a opatření směřujících k identifikaci a následné eliminaci neúčinných regionálních disparit zapříčiňujících různé typy znevýhodnění určitých regionů oproti regionům ostatním.

Definice, historický vývoj, jakož i motivy a současná praxe existence regionální politiky jsou popsány níže.

B. Regionální politika

Regionální politika

- B.1 Příčiny vzniku a předmět zájmu regionální politiky
- B.2 Historický vývoj regionální politiky
- B.3 Motivy realizace regionální politiky
- B.4 Pojetí regionální politiky

B.1 Příčiny vzniku a předmět zájmu regionální politiky

Příčiny vzniku regionální politiky

Regionální politika je vnímána jako soubor principů, přístupů a následně i mechanismů a opatření směřujících k identifikaci a následné eliminaci neúčinných regionálních disparit zapříčiňujících různé typy znevýhodnění určitých regionů oproti regionům ostatním.

Regionální politika přitom vznikla právě jako reakce na již zcela evidentní existenci různým způsobem znevýhodněných či zaostávajících územních celků (regionů).

Obvykle se jedná o součást státní (hospodářské) politiky.

B.1 Příčiny vzniku a předmět zájmu regionální politiky

Předmět zájmu regionální politiky

Předmětem zájmu regionální politiky jsou tzv. znevýhodněné či rovněž problémové regiony, pro které je typická určitá forma znevýhodnění (oproti regionům ostatním i (průměrnému/obvyklému) stavu na úrovni národní či nadnárodní).

Znevýhodnění může mít různou podobu:

- a) z důvodu nedostatku potřebných zdrojů ekonomicky zaostávající regiony
- b) z důvodu nedostatečného využití existujících zdrojů zaostávající regiony
- c) strukturálně postižené regiony (se stagnující či upadající úrovní využití existujících zdrojů)

B.1 Příčiny vzniku a předmět zájmu regionální politiky

Regiony s nedostatečnými zdroji

Obvykle se jedná o odlehlé regiony často s nepříznivými geografickými a klimatickými podmínkami (např. horské regiony), odlehlost však může i jiné souvislosti (např. příhraniční regiony, tzv. vnitřní periferie).

Typicky se jednalo o území, která byla produkčně využívána pouze pro zemědělství, a to ještě v jeho nejjednodušším podobách (např. pastevectví). Současně se obvykle jedná o regiony s malou hustotou osídlení, tj. i s relativním nedostatkem pracovních sil a popř. pro účely např. terciární sféry adekvátně vzdělaných pracovních sil.

Často jedinou šancí na rozvoj takových regionů je jejich atraktivita z pohledu cestovního ruchu.

B.1 Příčiny vzniku a předmět zájmu regionální politiky

Regiony s nedostatečným využitím existujících zdrojů

Zaostávající regiony, které nedostatečně využívají objektivně v jejich rámci dostupné zdroje, představují v současné době značných technologických i informačních možností oproti předchozímu typu znevýhodněných území méně častou variantu.

Jejich znevýhodnění je obvykle dáno zejména nedostatkem disponibilního kapitálu, někdy ale i nedostatečným technologickým pokrokem (příkladem by mohly být třeba severské regiony se značným nerostným bohatstvím, které však dosud nebylo možné s ohledem na technologické možnosti za ekonomicky přijatelných podmínek vytěžit).

B.1 Příčiny vzniku a předmět zájmu regionální politiky

Strukturálně postižené regiony

Jedná se o v současnosti typický příklad znevýhodněných regionů. Jde o území, která v minulosti patřila mezi rozvinutá, nicméně v důsledku změn v struktuře poptávky došlo k jejich stagnaci či dokonce úpadku.

Příklady lze najít v téměř všech ekonomicky rozvinutých zemích, jedná se o regiony, v nichž probíhala intenzivní těžba nerostných surovin (uhlí, železná ruda ad.), kde byl hojně zastoupen těžký průmysl navázaný na těžbu, dále pak o regionu s intenzivní textilní výrobou ad.

Pro tyto regiony je určující rostoucí míra nezaměstnanosti, rostoucí migrace, obvykle i zhoršené životní podmínky v důsledku způsobených ekologických škod a celkově klesající ekonomická a životní úroveň.

B.1 Příčiny vzniku a předmět zájmu regionální politiky

Předmět zájmu regionální politiky

Předmětem zájmu regionální politiky se ale paradoxně mohou stát naopak i vysoce rozvinuté regiony, které musí řešit zcela jiné problémy (přetížení, nedostatek volné půdy/prostoru, v důsledku vysokého ekonomického i sociálního využití vznikající dodatečné vícenáklady, v důsledku až příliš vysokého využití vznikající environmentální škody, klesající kvalita života (životní úroveň) z titulu jak zhoršujícího se životního prostředí, tak i rostoucích nákladů na existenci v regionu apod.

Podpora ze strany regionální politiky má v těchto případech diametrálně jinou podobu; jedná se zejména o přenos poznatků, ale i přímo aktivit do jiných regionů, podpora transferu znalostí a současně i mobility obyvatelstva apod.

B.2 Historický vývoj regionální politiky

Historický vývoj regionální politiky

- za místo zrodu považována Velká Británie 30. let 20. stol. čelící velké hospodářské krizi s vysokým podílem strukturálně postižených regionů vykazujících vysoké míry nezaměstnanosti - podpora strukturálně postižených regionů se přitom soustředila na rozvoj infrastruktury, podporu alternativních podnikatelských aktivit apod.; realizace regionální politiky byla koordinována s prostorovým (územním) plánováním
- po 2. světové válce byla opatření charakteru regionální politiky realizována ve Francii, a to zejména za účelem eliminace extrémních rozdílů mezi pařížským centrálním regionem a ostatními územími; přístup byl výrazně více administrativní a restriktivní, postupně byla pak zaváděna i další opatření podporující právě rozvoj infrastruktury apod.

B.2 Historický vývoj regionální politiky

Historický vývoj regionální politiky II.

- opatření charakteru regionální politiky byla následně realizována ve většině ekonomicky rozvinutých evropských zemí, např. v Německu (strukturálně postižené Porúří, jakož i velká přístavní města; podpora vzniku rozvojových os v centrální části Německa); Nizozemí (vysoce urbanizovaný a strukturálně postižený Randstad); skandinávských státech (zaostávající severská území, zejména pak území za polárním kruhem ad.)
- regionální politika byla uskutečňována i v zemích socialistického tábora včetně Sovětského svazu, avšak v rámci aktivit centrálního plánování
- v 90. letech se opatření regionální politiky dostávají i do postkomunistických zemí včetně ČR

B.3 Motivy realizace regionální politiky

Motivy realizace regionální politiky

Příčiny a předmět zájmu realizace regionální politiky přímo korespondují s motivy pro její realizaci, které lze rozdělit do čtyř základních skupin:

- a) ekonomické motivy
- b) sociální motivy
- c) environmentální motivy
- d) politické motivy

Podoba identifikovaných motivů má zřejmou souvislost s teorií tzv. (trvale) udržitelného rozvoje, jak je více nežli vhodné motivy nahlížet.

B.3 Motivy realizace regionální politiky

Ekonomické motivy realizace regionální politiky

- dosažení cíle plného využití jednotlivých výrobních faktorů
- dosahování ekonomického růstu
- optimální rozmístění výrobních aktivit (mj. i za účelem využití pracovní síly)
- eliminace potenciálních nákladů přelidnění
- eliminace potenciálního vztahu mezi nízkou výkonností regionu a inflací (i přes nízkou produktivitu práce existuje požadavek stejných mezd jako v jiných regionech, popř. vyvolává tlak na mzdy nedostatek pracovních sil)
- a další

B.3 Motivy realizace regionální politiky

Sociální motivy realizace regionální politiky

- naplňování cíle plné zaměstnanosti a ekonomické aktivity obyvatelstva
- podpora úrovně vzdělanosti obyvatelstva
- vyrovnávání životní úrovně a regionálních rozdílů v příjmech (za účelem eliminace principu „trestání přítomných za neúčast ostatních“)
- zajišťování adekvátního penza veřejných služeb a statků jako v ostatních regionech (zejména pak zdravotní péče, vzdělanosti, sociální péče apod.)
- podpora mobility obyvatelstva ve prospěch a ve směru do znevýhodněných regionů, udržení zejména mladých a rodin s dětmi v těchto regionech (v praxi ČR lze uvést aktuální příklad vylidňování venkova)
- a další

B.3 Motivy realizace regionální politiky

Environmentální, politické a jiné motivy

Mezi environmentální opatření patří nejen eliminace potenciálního znečištění znevýhodněných území (např. v důsledku rozvoje ekologicky škodlivých aktivit v podobě třeba těžby pod záminkou ekonomického rozvoje regionu), ale i opatření směřující k zastavení znehodnocování životního prostředí ve vysoce rozvinutých regionech, kde sílí tlak na další koncentraci ekonomických aktivit i obyvatel.

Velké regionální disparity se mohou stát předmětem i politických diskusí a politického boje; opatření regionální politiky tak mohou být motivována i snahou získat politickou reputaci či moc, a to nikoliv pouze ve znevýhodněných regionech.

Mezi další motivy realizace regionální politiky mohou patřit i motivy právní (snaha o dodržení právních norem včetně např. ústavy o právu na určité veřejné služby ad.), kulturní (ochrana kulturních hodnot ve znevýhodněných regionech) a jiné.

B.4 Pojetí regionální politiky

Pojetí regionální politiky

Historicky lze rozlišovat dvě základní pojetí regionální politiky:

- a) tradiční
- b) současné (moderní)

Nový (současný, moderní) koncept regionální politiky se začíná formovat postupně v 70. letech 20. stol., tj. v době poměrně zásadních geopolitických i ekonomických změn, přičemž postupně převládá ve většině evropských zemí, které realizují určitá opatření charakteru regionální politiky.

B.4 Pojetí regionální politiky

Tradiční pojetí regionální politiky

V rámci tradičního pohledu na regionální politiku byly řešeny problémy poměrně jasně vymežitelných, zřetelně znevýhodněných regionů (typicky pak geograficky znevýhodněných oblastí, agrárních regionů či starých průmyslových regionů), jejichž ekonomická situace ostře kontrastovala se situacích ostatních, rozvinutých regionů.

Jednalo se tedy o klasický dichotomní pohled (rozvinutý x znevýhodněný region), přičemž existující nerovnováha byla řešena podporou regionálního růstu založenou obvykle na bázi přerozdělování finančních prostředků a externí finanční (dotační) podpory zejména velkým firmám a významným aktivitám.

Regionální politika byla realizována centralizovaným způsobem bez výraznějšího zapojení regionálních a místních aktérů.

B.4 Pojetí regionální politiky

Tradiční pojetí regionální politiky

Tradiční pojetí regionální politiky se tudíž opírá zejména o státní intervence a podporu soukromého kapitálu alokovaného do problémových regionů, dále pak o budování infrastruktury ve znevýhodněných územích apod.

Základní ekonomickou strategií je v tomto případě přerozdělování prostředků ve směru od vysoce rozvinutých směrem do znevýhodněných regionů.

Hlavní roli ve všech uvedených aktivitách hraje stát a jeho centrální vláda, decentralizované instituce jsou (pokud vůbec) pověřovány maximálně koordinací a výkonem konkrétních kroků.

B.4 Pojetí regionální politiky

Současné (moderní) pojetí regionální politiky

Regionální politika v současném (moderním) pojetí však musí čelit mnohem náročnějším situacím – znevýhodněné regiony jsou poměrně nestabilní (mění se jejich vymezení, příčiny a důvody jejich znevýhodnění nemusí být evidentní), návrh účelné eliminace jejich znevýhodnění vyžaduje znalost místních specifik, spolupráci řady regionálních a místních aktérů apod.

Regionální politika musí být realizována rovněž (či dokonce převážně) formou decentralizace jejího výkonu za aktivní účasti regionálních samospráv.

Důraz je přitom kladen na opatření mobilizující interní zdroje znevýhodněných regionů, využívá se i měkkých faktorů v podobě regionální soudržnosti, identifikace aktérů s regionem a jejich loajality vůči regionu. Opatření směřují k regionálním inovacím, změně struktury ekonomických aktivit směrem k terciární sféře, podporovány jsou malé a střední firmy a podnikatelské záměry.

B.4 Pojetí regionální politiky

Současné (moderní) pojetí regionální politiky

Moderní pojetí regionální politiky (též nazývané akcelerační přístup) upřednostňuje myšlenky ekonomického liberalismu. Její součástí jsou procesy deetatizace, deregulace a demonopolizace, naopak se akcentuje decentralizace a uplatňování principu subsidiarity, upouští se od státního intervencionismu.

Základní užívané nástroje a opatření jsou založeny na stimulaci vlastního ekonomického potenciálu regionů, ekonomické aktivity autonomních ekonomických subjektů v čele se soukromými podnikateli působícími ve znevýhodněných regionech, je podporována spolupráce v rámci regionů, vytváření regionálních sítí, jsou budovány podnikatelské zóny a technologické parky ad.

B.4 Pojetí regionální politiky

Jiné možné pohledy na pojetí regionální politiky

Alternativně může být regionální politika pojímána jako spíše „strategická“ (orientována na vnější konkurenceschopnost státu jako celku, které se snaží docílit posilováním jeho jednotlivých součástí v podobě regionů) vs. „reaktivní (či též pojišťovací)“ (orientuje se na zmírňování ekonomických a sociálních problémů v handicapovaných regionech, posiluje vnitřní soudržnost státu).

V současné době převažuje (možná trochu překvapivě) tradičněji vyznívající orientace na podporu znevýhodněných regionů.x

C. Nástroje regionální politiky

Nástroje regionální politiky

- C.1 Nástroje mikroekonomické povahy
- C.2 Nástroje makroekonomické povahy
- C.3 Nástroje ostatní

C.1 Nástroje mikroekonomické

Nástroje mikroekonomické povahy

Tato skupina nástrojů ovlivňuje motivaci, jednání a rozhodování jednotlivých ekonomických subjektů o prostorové lokalizaci, tedy např. o umístování jednotlivých výrobních, logistických či obchodních jednotek.

Mikroekonomické nástroje lze dle jejich charakteru rozdělit na dvě základní skupiny:

- nástroje a opatření ovlivňující pohyb kapitálu
- nástroje a opatření ovlivňující pohyb pracovní síly

C.1 Nástroje mikroekonomické

Mikroekonomické nástroje ovlivňující pohyb kapitálu

- účelem je přilákání či udržení žádoucích ekonomických aktivit (podniků) v daném regionu, tudíž i vytvoření/udržení pracovních příležitostí, a tím podněcování ekonomického rozvoje (zvyšování ekonomické/životní úrovně v regionu)
- v mezním případě by mohly uvedené nástroje využity i jako restriktivní, tj. pro odrazení ekonomického subjektu od rozhodnutí o lokalizaci v daném regionu, popř. od rozhodnutí o lokalizaci v určitých regionech s cílem nepřímo subjekt nutit k lokalizaci v regionu žádoucím

C.1 Nástroje mikroekonomické

Mikroekonomické nástroje ovlivňující pohyb kapitálu

Vlastní opatření pak mají obvykle charakter:

- subvenční:
 - přímé kapitálové subvence
 - dotované ceny pozemků
 - zainvestování pozemků v podobě vybudování potřebné infrastruktury
 - zvýhodněné úvěry
 - ad.
- daňový:
 - snížení daňových sazeb
 - daňové „prázdniny“
 - v případě restriktivního charakteru pak zvýšení daňových sazeb

C.1 Nástroje mikroekonomické

Mikroekonomické nástroje ovlivňující pohyb pracovní síly

- tyto nástroje cílí přímo na ekonomicky aktivní obyvatelstvo a ovlivnění jeho ekonomické (životní) úrovně
- jejich smyslem je především přilákat potřebné pracovní síly do regionů, které trpí jejich nedostatkem, tj. podnítit zájem o migraci obyvatelstva do znevýhodněných území a následně v nich toto obyvatelstvo stabilizovat / udržet
- nástroje ovlivňující pohyb pracovní síly lze považovat (oproti nástrojům ovlivňujícím pohyb kapitálu) za výrazně problematičtější (při rozhodování o migraci hrají významnou roli faktory mimoekonomické, takto podněcená migrace může vyvolat v cílovém regionu neočekávané budoucí problémy spojené např. s nízkou mírou identifikace s územím, sociálně motivovaná nespokojenost a následný odchod další generace z území apod.) → jsou tudíž v současné době využívány minimálně

C.1 Nástroje mikroekonomické

Mikroekonomické nástroje ovlivňující pohyb pracovní síly

Vlastní opatření pak mají obvykle charakter:

- přímých podpor:
 - úhrada nákladů na stěhování
 - dotované ceny nemovitostí
 - stabilizační příplatky ad.
- nepřímých podpor:
 - daňové výhody
 - zvýhodnění ve vztahu k životní úrovni (zvýhodněná zdravotní péče, vzdělávání (stipendia ...), dotované ceny služeb, ...) aj.

I pohyb pracovní síly může být případně ovlivňován restriktivním způsobem, např. formou povinných umístěnek do zaměstnání (viz 50. léta 20. stol. v ČSR), v demokratických systémech však taková opatření své místo nikdy neměla.

C.2 Nástroje makroekonomické

Nástroje makroekonomické povahy

Uvedené nástroje představují nejčastěji „pouze“ doplněk či rozšíření obvyklých nástrojů hospodářské politiky státu o regionální rozměr, a to formou zohlednění potřeb regionální politiky státu.

V případě vysoké míry decentralizace mohou být některé makroekonomické nástroje plně aplikovány i v regionálním rozměru (např. regionalizace fiskální politiky s regionální diferenciací daňových sazeb či dokonce i jednotlivých daní).

Makroekonomické nástroje lze dle jejich charakteru rozdělit na:

- nástroje fiskální politiky
- nástroje monetární politiky
- nástroje ochrany trhu (protekcionismus)

C.2 Nástroje makroekonomické

Makroekonomické nástroje charakteru fiskální politiky

- fiskálně orientovaná opatření patří v praxi k reálně nejčastěji využívaným nástrojům regionální politiky; současně se jedná v zásadě o postupy přirozené, neboť státní rozpočet byl historicky vždy využíván mj. i pro přerozdělování disponibilních prostředků mezi regiony
- konstrukce daňových systémů sama o sobě předpokládá (v případě daňové progrese tím spíše) a má za cíl kompenzovat existující nerovnováhy mezi vysoce příjmovými subjekty (a potažmo i regiony) vs. subjekty (regiony) nízkopříjmovými
- využití fiskálních nástrojů pro účely regionální politiky však nesmí vést k nadměrnému zatížení rozpočtové soustavy a ohrožení fiskální politiky státu jako celku

C.2 Nástroje makroekonomické

Makroekonomické nástroje charakteru fiskální politiky

Vlastní opatření pak mají nejčastěji charakter:

- daňových výhod, úlev, slev a snížených daňových sazeb (pro subjekty příslušné či reálně působící ve znevýhodněných regionech)
- veřejné investice do budování a rozvoje infrastruktury ve znevýhodněných územích
- dotace a subvence kompenzující znevýhodnění subjektů ze znevýhodněných regionů, jakož i podporující jejich aktivitu
- preference produkce ze znevýhodněných regionů (v rámci vládních nákupů, zadávání veřejných zakázek apod.)
- ad.

C.2 Nástroje makroekonomické

Makroekonomické nástroje charakteru monetární politiky

Smyslem a cílem monetární politiky je ovlivňovat množství peněz v ekonomice a tudíž zejména regulovat míru inflace; regionální zájmy v tomto případě rozhodně nesmí naplňování výše uvedeného primárního cíle ohrožovat.

Realizace makroekonomických nástrojů charakteru monetární politiky se tak obvykle omezuje na následující opatření:

- ✓ usnadnění přístupu k úvěrovému financování ve znevýhodněných územích
- ✓ zvýhodnění úrokové míry při úvěrovém financování
- ✓ poskytování garancí úvěrů

C.2 Nástroje makroekonomické

Makroekonomické nástroje orientované na ochranu trhu

Součástí regionální politiky se mohou stát i opatření orientovaná na ochranu domácího trhu směřující zejména k ochraně produkce koncentrované ve znevýhodněných regionech. Jejich cílem je upřednostnění takto ochráněné domácí produkce na úkor konkurenčních produktů.

Faktická realizovatelnost takových opatření v současném globalizovaném světě je však více nežli problematická - umělá ochrana nekonkurenceschopné produkce má tendenci spíše konzervovat nevyhovující stav nežli podněcovat k jeho změně a navíc vzniká riziko případných odvetných opatření.

V reálném současném ekonomickém světě lze tudíž opatření tohoto charakteru využít spíše výjimečně.

C.3 Ostatní nástroje regionální politiky

Ostatní nástroje regionální politiky

Mezi ostatní nástroje jsou řazeny mechanismy a opatření, která nemají přímý ekonomický (mikro- či makroekonomický) charakter a dopady.

Typicky pak lze hovořit o opatřeních:

- ✓ administrativního charakteru (obvykle již v současné době jen výjimečně užívaná opatření restriktivní povahy, ale rovněž i opatření realizovaná prostřednictvím např. politiky územního plánování a příslušné územně plánovací dokumentace apod.);
- ✓ administrativně institucionálního charakteru (typicky vytváření struktury institucí buď přímo státní správě/samosprávě zodpovědných (např. příslušný veřejnosprávní úřad) či státní správou a/nebo samosprávou podněcovaných a motivovaných (charakteru např. regionálních rozvojových agentur) k podpoře regionálního rozvoje znevýhodněných území).

Příloha

Region a jeho vymezení

Region představuje území vymezené na základě určité kombinace geografických, přírodních, demografických, sociálních, ekonomických, kulturních a popř. i jiných jevů a procesů.

Regiony mohou být vymezeny pro různé účely dle i velice rozmanitých hledisek / kritérií.

Vymezení regionů může být prováděno dle jediného hlediska (kritéria / prvku / vztahu; poté se jedná o tzv. monokriteriální regiony), jakož i dle více hledisek současně (multikriteriální regiony), popř. dle celé řady různých hledisek – pak se hovoří o tzv. komplexních regionech.

Homogenní vs. heterogenní regiony

Homogenní regiony jsou vymezovány na základě shodné či obdobné úrovně zvolených posuzovaných (obvykle zejména) stavových veličin. Zvolené kritérium (u homogenních regionů je to pak nejčastěji skutečně pouze jedno jediné kritérium) regionalizace je naplňováno (přítomno) rovnoměrně či relativně rovnoměrně v celém území vymezeného regionu, a to ve značně odlišné míře nežli mimo region (tj. rozdíly mezi regiony jsou potom v rámci daného kritéria výrazně větší nežli obdobné difference uvnitř regionu).

Homogenita je vždy relativní, lze tedy přesněji hovořit o určité kvazihomogenitě. V praxi se pak užívá vymezení kritéria pro vymezování homogenního regionu obvykle v určitém rozpětí, rozsahu či intenzitě (např. nadmořská výška 300–400m apod.

Homogenní vs. heterogenní regiony

Homogenní regiony mají obvykle ostře či alespoň poměrně ostře vymezené hranice – je tudíž jasné, kde zvolené kritérium ještě platí a kde již ne.

V některých případech může být přechod mezi regionem a ostatními regiony méně ostrý, pak se hovoří o tzv. zonálním charakteru přechodu mezi regionem a regiony ostatními. V takovém případě lze pak současně hovořit o jádrové oblasti regionu, kde je dané kritérium naplňováno v plném rozsahu, a dále pak o ostatních oblastech (okolí), kde regionalizační kritérium platí jen částečně, popř. platí jen část regionalizačních kritérií.

Nejčastěji se o homogenních regionech hovoří v geografii (např. klimatické regiony), lze však hovořit např. i o regionech s nízkou nezaměstnaností apod.

Homogenní vs. heterogenní regiony

Heterogenní regiony představují soubory rozmanitých územních jednotek, které jsou na sobě vzájemně určitým způsobem závislé, tj. existují mezi nimi určité poměrně intenzivní vztahy a vazby.

Typickými příklady heterogenního regionu jsou regiony nodální (též funkční). Podstatou nodálního regionu je existence polarizovaného prostoru v logice: jádro vs. periferie, mezi nimiž existuje určitá forma vzájemné závislosti. Jádro (nodus) přitom představuje určité centrum (středisko) regionu.

U nodálního regionu se vždy sledují síla a intenzita vazby mezi jádrem a periferií (též tzv. regionalizační vazba).

Homogenní vs. heterogenní regiony

Intenzita regionalizační vazby mezi jádrem a periferií se často uvažuje v podobě vzdálenosti či časové dostupnosti od jádra – pokud zjištěná intenzita poklesne pod stanovenou mez (popř. klesne na nulu), je zřejmé, že dané území již do příslušného nodálního regionu nepatří.

Typickým příkladem nodálního regionu je spádové území jádra s ohledem na např. dojížděku do zaměstnání (popř. dojížděku za studiem, kulturou apod.).

Nodální regiony jsou četně využívány při úvahách ekonomického, socioekonomického, demografického či sociokulturního charakteru, příkladem nodálního regionu však může být třeba i povodí určitého vodního toku apod.

Homogenní vs. heterogenní regiony

Heterogenní nodální regiony mají oproti regionům homogenním výrazně rozmanitější vnitřní strukturu – jejich součástí je jádro, zázemí jádra (vnitřní periferie) a vnější periferie.

Zvláštními případy nodálního regionu mohou být regiony binodální či multinodální (tj. se dvěma či více jádry), popř. regiony s hlavním vs. vedlejším jádrem či jádry.

Nodální region nemusí být nutně ani spojitý (nespojitosť by přitom u homogenního regionu znamenala, že by se jednalo spíše o dva jednotlivé homogenní regiony); příkladem nespojitosti je právě třeba dojížděkový region do místa X, kdy místo Y na periferii může vykazovat nulovou míru dojížděky do místa X, jakkoliv např. leží na komunikaci ještě blíže k místu X nežli místo Z, které však do místa X vykazuje míru dojížděky nejen nenulovou, ale případně i poměrně vysokou.

Členění regionů dle ekonomického rozvoje

Z hlediska ekonomiky můžeme obecně identifikovat regiony:

- růstové (vysoká míra ekonomické aktivity, rozvoj území i bez jakýchkoliv účelových regulačních zásahů; i růstové regiony však mohou vykazovat určité problémy, např. přelidnění, přetížení výrobními aktivitami, zhoršování životního prostředí apod.)
- stagnující (nulová či pouze velmi nízká míra rozvoje území, nedochází k žádným významným změnám ekonomické struktury, současně však nelze hovořit ani o úpadku regionu)
- problémové (úpadkové; regiony s dlouhodobě nízkou ekonomickou výkonností, popř. regiony postižené nadlimitním výskytem určitých nepříznivých geografických, demografických, sociokulturních či ekonomických jevů)

Členění problémových regionů

Problémové, též znevýhodněné či handicapované regiony lze členit následujícím způsobem:

- odlehlé periferní regiony (typicky regiony horské, severské ad.)
- ekonomicky slabé regiony (ať již nedostatečně vybavené zdroji, např. regiony s nízkou hustotou osídlení, tak i nedostatečně využívající dostupných zdrojů – tj. ekonomicky zaostávající regiony)
- strukturálně postižené regiony (v podobě jak zemědělských regionů, starých těžebních regionů a regionů s převažujícím těžkým průmyslem, tak i regionů postižených jinými změnami výrobní struktury)

Členění problémových regionů

Alternativně lze problémové regiony členit i jiným způsobem (viz původní znění zákona č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje):

- strukturálně postižené regiony
- hospodářsky slabé regiony
- venkovské regiony
- ostatní problémové regiony

Administrativní regiony

Administrativní regiony jsou ustavovány především za účelem organizace území státu a následného výkonu veřejné správy (státní správy a samosprávy).

Jeich konstrukce může probíhat způsobem shora dolů (top-down) či naopak formou bottom-up, tedy zesponu; formou určitého shlukování regionů (též lze ale v tomto případě hovořit o uplatnění principu subsidiarity).

Administrativní regiony mají nejčastěji formu regionů nodálních, tj. regionů s určitým jádrem – centrem (viz např. jednotlivé okresy v ČR s obvykle ustaveným jádrem v podobě okresního města), může se však jednat i o heterogenní regiony síťového charakteru (viz např. Středočeský kraj, ale třeba i okresy Plzeň-jih či Plzeň-sever, kdy však město Plzeň součástí daného okresu vůbec nebylo (viz okres Plzeň-město) ad.).

Zdroje

BLAŽEK, Jiří, UHLÍŘ, David. (2011). *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Karolinum. 342 s. ISBN 978-80-246-1974-3.

ČADIL, Jan. (2010). *Regionální ekonomie: teorie a aplikace*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, Beckova edice ekonomie. 152 s. ISBN 978-80-7400-191-8.

HUDEČKOVÁ, Helena, LOŠŤÁK, Michal, ŠEVČÍKOVÁ, Adéla. (2015). *Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova*. 1. vydání (7. dotisk). Praha, Česká zemědělská univerzita. 193 s. ISBN 978-80-213-1413-9.

MACHÁČEK, Jaroslav, TOTH, Petr, WOKOUN, René. (2011). *Regionální a municipální ekonomie*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická, nakladatelství Oeconomica. 200 s. ISBN 978-80-245-1836-7.

WOKOUN, René, MATES, Pavel, KADEŘÁBKOVÁ, Jaroslava a kol. (2011). *Základy regionálních věd a veřejné správy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 474 s. ISBN 978-80-7380-304-9.

Zdroje

Evropská komise (EC). (2019). *Regionální a městský rozvoj* [online]. Brusel, Evropská komise, Generální ředitelství pro komunikaci. [cit. 19-08-22]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/cs/

Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky (MMR). (2019). *Strategie regionálního rozvoje ČR 2014-2020* [online]. Praha, Ministerstvo pro místní rozvoj. [cit. 19-08-22]. Dostupné z: [https://mmr.cz/cs/Ministerstvo/Regionalni-rozvoj/Regionalni-politika/Koncepce-Strategie/Strategie-regionalniho-rozvoje-CR-2014-2020-\(1\)](https://mmr.cz/cs/Ministerstvo/Regionalni-rozvoj/Regionalni-politika/Koncepce-Strategie/Strategie-regionalniho-rozvoje-CR-2014-2020-(1))

Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky (MMR). (2019). *Strategie regionálního rozvoje ČR 2021+* [online]. Praha, Ministerstvo pro místní rozvoj. [cit. 19-08-22]. Dostupné z: <https://www.mmr.cz/cs/Microsites/Uzemni-dimenze/Strategie-regionalniho-rozvoje-CR-2021>

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

